

ПРИНЦИПИ ФОРМУВАННЯ ФІНАНСОВОЇ ЗВІТНОСТІ НА ПІДПРИЄМСТВАХ УКРАЇНИ ТА ЗА КОРДОНОМ

Розглянуто основні принципи складання та подання фінансової звітності, що встановлені в Україні на законодавчому рівні; проводить порівняння їх з принципами міжнародних стандартів фінансової звітності та GAAP

Постановка проблеми. У сучасних умовах господарювання, коли наша держава має наміри співпрацювати з якомога більшою кількістю європейських країн, питання щодо складання прозорої та достовірної фінансової звітності залишається досить актуальним.

Стан вивчення проблеми. Сучасна наукова література підтверджує те, що дослідження проблеми формування фінансової звітності в Україні займаються багато провідних вчених. Численні праці присвячено зближенню фінансової звітності вітчизняних підприємств зі звітністю за міжнародними стандартами. Але ще не знайшло достатнього висвітлення питання стосовно принципів складання фінансової звітності.

Мета дослідження. Метою статті є розгляд і порівняння принципів складання фінансової звітності українських, європейських та американських компаній.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблеми формування фінансової звітності у сучасних умовах господарювання висвітлені в роботах багатьох вітчизняних та зарубіжних вчених, зокрема: Ф.Ф. Бутинця, Л. Волинець, С.Ф. Голова, І. Данилюка, Б. Засадного, С.Л. Зубілевич, В.Н. Пархоменка, О.М. Петрука, В.А. Терехової, Н.І. Ценклера та інших.

Викладення основного матеріалу. Під час складання звітності українські підприємства повинні дотримуватися відповідних принципів, які встановлені на законодавчому рівні. Крім цього, складені фінансові звіти повинні відповідати певним вимогам, які визначаються як якісні характеристики фінансової звітності.

Принципи бухгалтерського обліку – це правила, якими слід керуватися при вимірюванні, оцінці та реєстрації господарських операцій і при відображенні їх результатів у фінансовій звітності [1, с. 21]. Відомо, що Закон України „Про бухгалтерський облік і фінансову звітність в Україні” виділяє десять принципів бухгалтерського обліку та фінансової звітності:

обачність – застосування в бухгалтерському обліку методів оцінки, які повинні запобігати заниженню оцінки зобов'язань і витрат і завищенню оцінки активів і доходів підприємства;

повне висвітлення – фінансова звітність повинна містити всю інформацію про фактичні й потенційні наслідки господарських операцій і подій, здатних вплинути на рішення, прийняті на її основі;

автономність – кожне підприємство розглядається як юридична особа, відособлене від його власників, у зв'язку, із чим особисте майно й зобов'язання власників не повинні відображатися у фінансовій звітності підприємства;

послідовність – постійне рік у рік застосування підприємством обраної облікової політики;

безперервність – оцінка активів і зобов'язань підприємства здійснюється виходячи із припущення, що його діяльність буде тривати далі;

нарахування й відповідність доходів і витрат – для визначення фінансового результату звітного періоду необхідно порівняти доходи звітного періоду з витратами, які були здійснені для одержання цих доходів. При цьому доходи й витрати відображаються в бухгалтерському обліку й фінансовій звітності в момент їх виникнення, незалежно від дати надходження або сплати коштів;

превалювання сутності над формою – операції враховуються відповідно до їх сутності, а не тільки виходячи з юридичної форми;

історична (фактична) собівартість – пріоритетною є оцінка активів підприємства виходячи з витрат на їх виробництво й придбання;

єдиний грошовий вимірник – вимір й узагальнення всіх господарських операцій підприємства в його фінансовій звітності здійснюється в єдиній грошовій оцінці;

періодичність – можливість розподілу діяльності підприємства на певні періоди часу з метою складання фінансової звітності [3].

Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1 “Загальні вимоги до фінансової звітності” виділяє чотири якісні характеристики фінансової звітності, які вимагають, щоб інформація, яка відображається у фінансовій звітності була:

1) зрозумілою й розрахованою на однозначне тлумачення її користувачами за умови, що вони мають достатні знання й зацікавлені у сприйнятті цієї інформації;

2) доречною, яка впливає на прийняття рішень користувачами, дає можливість своєчасно оцінити минулі, теперішні й майбутні події, підтвердити й скоректувати їх оцінки, виконані в минулому;

3) достовірною, тобто не містити помилок й викривлень, які здатні вплинути на рішення користувачів звітності;

4) порівнюваною або зіставною, що передбачає можливість користувачам порівнювати фінансові звіти підприємства за різні періоди та звіти різних підприємств між собою [5].

Якісні характеристики фінансової звітності, згідно з Концептуальною основою МСФЗ, є рисами притаманними звітам, завдяки яким інформація, викладена у фінансовій звітності, стає корисною для користувачів [4, с.211]. Тобто, якісні характеристики фінансової звітності можна вважати вимогами до інформації, яку надають фінансові звіти українських підприємств.

Крім визначених на законодавчому рівні вимог, І. Данилюк та І. Прибега виділяють дієвість, економічність, обов'язковість подання, гостроту, методологічну єдність розрахунків показників, державну регламентацію, практичність інформації, своєчасність подання, доступність і гласність, раціональність [2, с. 115].

Міжнародні стандарти поділяють принципи складання фінансової звітності на 2 групи: основні припущення та якісні характеристики фінансової звітності.

Основні припущення складаються з 2 базових припущень – обліку за методом нарахування та безперервності діяльності підприємства.

Принцип нарахування свідчить про те, що результати операцій та минулих подій визнаються, коли вони здійснюються (а не тоді, коли отримуються або сплачуються грошові кошти або їх еквіваленти), і відображаються в бухгалтерських реєстрах та наводяться у фінансових звітах тих періодів, до яких відносяться. Фінансові звіти, складені згідно з принципом нарахування, інформують користувачів не тільки про минулі операції, які містили виплату або отримання грошових коштів, але і про зобов'язання виплатити грошові кошти в майбутньому і про ресурси, які представлені грошовими коштами, що їх буде одержано у майбутньому. Таким чином, вони надають саме той тип інформації щодо минулих операцій та минулих подій, який є найбільш корисним для користувачів під час прийняття ними економічних рішень.

Крім цього, згідно з міжнародними стандартами, фінансові звіти складаються виходячи з припущення, що підприємство є безперервно діючим і залишатиметься

діючим в осяжному майбутньому. Таким чином, припускається, що підприємство не має ні наміру, ані потреби ліквідуватися або суттєво звужувати масштаби своєї діяльності, тому активи підприємства відображаються за пер-вісною вартістю без урахування ліквідаційних витрат. Якщо ж у підприємства виникає потреба у скороченні масштабів діяльності, або необхідність ліквідації, фінансові звіти можуть складатися з дотриманням іншого принципу, в такому випадку має розкриватися застосований принцип.

Крім вказаних принципів, МСФЗ виділяють чотири основні якісні характеристики: зрозумілість, доречність, достовірність, зіставність.

Зрозумілість інформації не означає її максимальне спрощення, а навпаки – ґрунтується на тому припущенні, що переважна частина користувачів цієї інформації має певні знання з бухгалтерського обліку, економіки і прагне її вивчати достатньо ретельно. Проте доречна для прийняття користувачами рішень інформація не повинна виключатися зі звітності тільки на тій підставі, що певним користувачам буде важко її зрозуміти.

Доречність інформації виражається в її відповідності потребам користувачів під час прийняття рішень. Інформація є доречною, якщо вона впливає на економічні рішення користувачів шляхом надання допомоги в оцінці ними минулих, нинішніх чи майбутніх подій або ж вона допомагає їм підтвердити чи виправити їхні минулі оцінки.

Більш детально доречність інформації розкривається через додаткову характерис-тику – суттєвість. Інформація є суттєвою, якщо її відсутність або неправильне відображення може вплинути на економічні рішення користувачів, прийняті на основі фінансових звітів. Тобто суттєвість ніби відсікає ту інформацію, яка є надлишковою, а залишає достатню для прийняття рішень.

Достовірність інформації є свідченням того, що вона вільна від суттєвих помилок та упередженості і користувачі можуть покластися на неї тою мірою, якою вона відображає або, як очікується, буде відображати дійсний стан справ.

В свою чергу, достовірність інформації розкривається за допомогою наступних додаткових характеристик: повноти, нейтральності, обачності, превалювання сутності над формою та правдивого подання.

Інформація фінансових звітів повинна бути повною в межах суттєвості та втрат на її отримання, щоб не бути хибною та недостовірною.

Звітність повинна містити інформацію вільну від упередженості, не налаштовану заздалегідь на визначений результат.

Обачність інформації – це необхідна умова до складання звітності за міжнародними стандартами, адже для

прийняття рішень важливо, щоб вартість активів та доходи не були завищені, а зобов'язання чи витрати – занижені.

Сутність операцій або інших подій не завжди відповідає тому, що впливає з їх юридичної або розробленої форми. Тому під час складання фінансових звітів згідно з міжнародними стандартами ця обставина також повинна враховуватися.

Щоб бути достовірною, інформація має правдиво відображати операцій інші події, які вона розкриває або, як очікується, зможе розкрити.

Слід зауважити, що згідно з Концептуальною основою складання та подання фінансових звітів, доречність та достовірність інформації мають певні обмеження – своєчасність, співвідношення вигоди і витрат й збалансованість якісних характеристик.

Остання якісна характеристика фінансових звітів згідно міжнародним стандартам – це зіставність. Користувачі повинні мати змогу порівнювати фінансові звіти підприємства за різні періоди для того, щоб визначити тенденції у його фінансовому стані та результатах діяльності. Користувачі також повинні мати змогу порівнювати фінансові звіти різних підприємств, щоб оцінити їх відносний фінансовий стан, результати діяльності та зміни у фінансовому стані.

Далі звернемо увагу на принципи, якими користуються під час складання звітності компанії США. Ці принципи діляться на такі групи: якісні характеристики інформації, тобто основні вимоги до якості підготовленої інформації; припущення стосовно складання звітності; власне основні принципи (методи) обліку та звітності; вимоги до складання звітності; та інші принципи.

Якісні характеристики складаються з наступних: релевантність, надійність (достовірність), зіставність та послідовність (постійність).

Припущення включають такі: єдиного ізольованого підприємства, безперервності, використання грошового вимірника та періодичності.

Під час складання звітності американські компанії керуються наступними принципами: собівартості, нарахування, відповідності та повного розкриття інформації.

Вимоги, або як їх ще називають, обмеження до процесу підготовки фінансових звітів включають: співвідношення витрати-вигоди, суттєвості, консерватизму (обачності).

Крім вищевказаних принципів існує ряд принципів, які можна окремо віднести до інших, це такі як : принцип превалювання сутності над формою та принцип подвійного запису.

Для більш детального порівняння усіх перерахованих вище принципів, розглянемо табл. 1, в якій зібрані всі принципи та якісні характеристики національного обліку та порівняно їх з принципами, характеристиками й допущеннями міжнародних стандартів в GAAP.

Таблиця 1. Порівняння принципів обліку й фінансової звітності в Україні, ЄС та США

Економічний зміст принципу, характеристики, припущення	Україна, НП(С)БО	Європа, МСФЗ	США, GAAP
1	2	3	4
<i>Принципи</i>			
Кожне підприємство розглядається, як юридична особа, відокремлена від власників та інших контрагентів	Принцип автономності підприємства	–	Припущення єдиного ізольованого підприємства
Оцінка активів та зобов'язань підприємства здійснюється на основі припущення, що підприємство є безперервно діючим і залишатиметься діючим найближчим часом	Принцип безперервності діяльності	Припущення – принцип безперервності діяльності	Припущення безперервності
Розподіл діяльності підприємства на певні періоди часу з метою визначення фінансових результатів та складання фінансової звітності (за місяць, квартал, рік)	Принцип періодичності	–	Припущення періодичності
Усі об'єкти оцінюються за вартістю, виходячи з витрат на їх придбання або виробництво	Принцип історичної (фактичної) собівартості	–	Принцип (метод) собівартості
Для визначення фінансового результату звітного періоду слід порівнювати доходи звітного періоду з витратами на їх отримання	Принцип нарахування й відповідності доходів і витрат	–	Принцип (метод) відповідності
Доходи і витрати відображаються в обліку й звітності в момент їх виникнення, незва-жаючи на час отримання або сплати коштів		Припущення – принцип нарахування	Принцип (метод) нарахування

1	2	3	4
Фінансова звітність повинна містити усю інформацію, яка може вплинути на поведінку користувача	Принцип повного висвітлення	Додаткова характеристика достовірності – повнота	Принцип (метод) повного розкриття інформації
Постійне використання підприємством обраних принципів та способів обліку	Принцип послідовності	–	Якісна характеристика інформації – послідовність (постійність)
Запобігання заниження оцінки зобов'язань та витрат, а також завищення оцінки активів й доходів підприємства	Принцип обачності	Додаткова характеристика достовірності – обачність	Вимога (обмеження) консерватизму або обачності
Операції та інші події повинні відображатися в обліку виходячи з їх сутності, а не тільки виходячи з їх юридичної форми	Принцип превалювання сутності над формою	Додаткова характеристика достовірності – превалювання сутності над формою	Додатковий принцип превалювання сутності над формою
Узагальнення й вимір усіх операцій підприємства в єдиному грошовому вимірнику	Принцип єдиного грошового вимірника	–	Припущення використання грошового вимірника
Якісні характеристики			
Інформація, яка представлена в фінансових звітах повинна бути зрозумілою для користувачів і розрахована на однозначне тлумачення	Якісна характеристика фінансової звітності – зрозумілість	Якісна характеристика фінансової звітності – зрозумілість	–
Фінансова звітність повинна містити доречну інформацію, яка впливає на прийняття користувачами рішень, дає змогу оцінити минулі, теперішні чи майбутні події, підтвердити чи скоректувати їх минулі оцінки	Якісна характеристика фінансової звітності – доречність	Якісна характеристика фінансової звітності – доречність	Якісна характеристика інформації – релевантність
Інформація, яка наведена у фінансових звітах, не повинна містити суттєвих помилок та викривлень, які б могли вплинути на рішення користувачів	Якісна характеристика фінансової звітності – достовірність	Якісна характеристика фінансової звітності – достовірність	Якісна характеристика інформації – надійність (достовірність)
Звітність повинна давати змогу користувачам порівнювати фінансові звіти підприємства за різні періоди та фінансові звіти різних підприємств	Якісна характеристика фінансової звітності – зіставність	Якісна характеристика фінансової звітності – зіставність	Якісна характеристика інформації – зіставність
Фінансові звіти повинні надавати тільки ту інформацію, яка є суттєвою для користувача під час прийняття рішення на основі звітності	–	Додаткова характеристика доречності – суттєвість	Вимога (обмеження) суттєвості
За умови надмірної затримки з надання звітної інформації вона може втратити свою доречність	–	Обмеження доречності та достовірності – своєчасність	Додаткова характеристика релевантності – своєчасність
Вигоди, які отримані від звітної інформації, повинні перевищувати витрати на її надання	–	Обмеження доречності та достовірності – співвідношення вигоди і витрати	Вимога (обмеження) співвідношення витрати-вигоди
Інформація, яка міститься у фінансових звітах, має бути вільною від упередженості	–	Додаткова характеристика достовірності – нейтральність	–
Інформація повинна правдиво відображати операції й інші події, які вона розкриває, або, як очікується, зможе розкрити	–	Додаткова характеристика достовірності – правдиве подання	–
Важливість досягнення відповідної збалансованості всіх характеристик для забезпечення мети фінансових звітів	–	Обмеження доречності та достовірності – збалансованість якісних характеристик	–

Таким чином, порівнюючи національні принципи обліку і фінансової звітності з міжнародними та визначеними GAAP, можна підвести підсумок, що більш схожі між собою принципи національних стандартів та принципи GAAP. Дійсно, якщо розглядати окремо принципи і якісні характеристики звітної інформації, то переконаємося в тому, що МСФЗ виділяють лише два принципи, в той час як П(С)БО висувують їх аж десять. Якщо ж порівняти принципи українського обліку та США, видно, що вони майже співпадають – економічний зміст їх не змінюється, а назва „принцип” подекуди замінюється на „припущення”, „вимога” чи „якісна характеристика”. Що ж стосується якісних характеристик, то характеристики національних положень і міжнародних стандартів співпадають повністю, але при цьому, визначається більш стислий характер вітчизняних формулювань, тоді як за МСФЗ надається розгорнуте пояснення за допомогою додаткових характеристик, що уточнюють розуміння того чи іншого принципу. Проте якісні

характеристики GAAP також співпадають з вітчизняними, за винятком лише зрозумілості інформації, яка в принципах США відсутня.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, з усього вищесказаного впливає загальний висновок стосовно необхідності перегляду й удосконалення переліку принципів обліку і звітності, встановлених в Україні на законодавчому рівні. Незважаючи на те, що національні положення бухгалтерського обліку складено згідно міжнародних стандартів, принципи обліку і звітності, які вони встановлюють більше відповідають принципам GAAP – а це не є позитивним. Адже не слід забувати про те, що наша держава за економічною й законодавчою системами, а також і за територіальним розміщенням все ж таки ближче до Європи, а не США, тому й впроваджувати в систему українського обліку необхідно саме досвід європейських країн, а точніше – вимоги міжнародних стандартів фінансової звітності.

Список використаної літератури:

1. *Бутинець Ф.Ф.* Теорія бухгалтерського обліку: [підручник для студентів вузів спеціальності 7.050106 "Облік і аудит"] / Вид. 2-е, доп. і перероб./ Ф.Ф. Бутинець – Житомир: ЖІТІ, 2000.– 640 с. 2. Міжнародні стандарти бухгалтерського обліку 2000 / Пер. з англ. за ред.. С.Ф. Голова. – Київ, ФПБАУ, 2000. – 1268 с. 3. *Данилюк І., Прибега І.* Фінансова звітність в системі бухгалтерського обліку та управлінні підприємством / І. Данилюк, І. Прибега // Галицький економічний вісник. – 2007. – № 2. – С. 110-118. 4. Закон України "Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні", прийнятий 16.07.99 р. зі змінами і доповненнями // Відомості Верховної Ради України. – 1999. – № 40. 5. *Петрук О.М.* Гармонізація національних систем бухгалтерського обліку: [монографія] / О.М. Петрук – Житомир: ЖДТУ, 2005. – 420 с. 6. Положення (стандарти) бухгалтерського учета // Бухгалтерский учет: сборник систематизированного законодательства. – Х.: Фактор, 2007. – 704 с.

АНДРІЄНКО Віта Олександрівна – старший викладач кафедри бухгалтерського обліку і звітності Харківського національного економічного університету

Наукові інтереси:

– фінансова звітність;
– впровадження міжнародних стандартів у вітчизняний облік

ТЮТЮННИК Петро Семенович – сертифікований аудитор, кандидат економічних наук, доцент кафедри бухгалтерського обліку і звітності Харківського національного економічного університету

Наукові інтереси:

– бухгалтерський облік і аудит фінансової звітності